

Çocuklar ve Değerler Eğitimi

Doç. Dr. Gülden Uyanık Balat
M.Ü. Okul Öncesi öğretmenliği A.B.D.
gbalat@marmara.edu.tr

Okul öncesi dönem çocuklarda değerlere ilişkin bilgilerin temellerinin atıldığı ilk dönemdir. Değerler temelde değişmez özellikler içerir fakat yaşanan çevre, kültürel özellikler, eğitim ve deneyimler gibi pek çok faktöre göre bireysel bazda farklılıklar gösterebilir.

Değerlere ilişkin bilgiler tüm hayat boyunca devam eder. Fakat ilk bilgiler erken dönemlerde kazanılmaya başlanır ve kişiliğin oluştuğu dönemlere yani son adölesan döneme kadar devam eder. Bundan sonra değerlere ilişkin kişide değişimler elbette mümkündür fakat temel değerler oluşmuştur.

Değerler eğitimi kapsamında literatürde ortak bazı değerlerin yer aldığı görülmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir; Dürüstlük, Azimlilik, Sorumluluk, Affedicilik, Açık Görüşlülük, Cesaretlilik, Yardımseverlik, İç Kontrol- İç Disiplin, Seven, Neşelilik, Bağımsızlık- Kendine Güven, Nezaket, Akıllı- Düşünen, Sadık-Vefalı, Mantıklı- Tutarlı, Yaratıcılık, İşbirlikçilik.

Yukarıda sözü edilen bu değerler her insanın yaşadığı çevre ve deneyimleri ile yakından ilgilidir ve her insanda bu temel değerler aynı zamanda kişilik özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde temel değerlere ilişkin eğitim hem ailede hemde son yıllarda yaygın bir şekilde kurumlarda verilmektedir. Fakat düzenli ve sistemli bir program dahilinde olmadığında çocukta hangi temel değerlerin nasıl geliştiğini anlamak oldukça zordur ve belki de bazı değerleri olumlu olarak geliştirmek için çocuğun hatalar yapmasını beklemek gerekir. Çocukta yanlış gelişmiş bir davranışı değiştirmek doğal olarak yeni bir davranış geliştirmeye çalışmaktan çok daha zordur. Çocuğun kişiliğini oluşturan değerlerin özellikle temel değerlerin yanlış gelişmesine ne ailelerin ne de eğitimcilerin fırsat vermemesi gerekir.

Değerler eğitimi çalışmaları ahlaki gelişim ve sosyal gelişimden bağımsız olarak düşünülemez. Yeni araştırmalar bebeklik döneminden itibaren çocukların iyi olanı sevme ve tercih etme davranışına sahip olduklarını göstermektedir.

Değerler toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır ve çocuğun sosyal yaşama uyumunda da oldukça önemlidir.

Erken dönemde değerler eğitimi çalışmalarıyla birlikte geliştirilmesi gereken sosyal becerilerden bazıları ise şunlardır;

- Kuralları öğrenme
- Başkalarının kendi düşünce ve hislerinin olduğunu öğrenme,
- Başkalarının hakları olduğunu anlama,
- Paylaşma,
- Bekleme, sabırlı olma
- Başkalarının eşyaları özen gösterme,
- Bir grubun parçası olduğunu anlama,
- İşbirliği yapma,
- Yetişkini dinleme,
- Nazik olma,
- Evden ve ailemizden bir süreliğine ayrı kalabilme.

Değerler eğitimi çalışmalarında ebeveynlerin ve eğitimcilerin dikkat etmesi gereken noktalar kısaca şu şekilde sıralanabilir;

- **İyi örnekler;** ahlaki eğitimde en etkili yöntem yetişkinin kişiliğidir. Çocukların değerleri öğrenmesi için ciddi anlamda yetişkinlerin olumlu davranışlarını izlemesi ve bunları kendi gözleri ile görmesi gerekir. Eğer çocuk ailesinin sıkı çalıştığına, başkalarına nazik olduğuna, kendi rolleri ile ilgili sorumluluklarını yerine getirdiğine şahit olursa kendi davranışları da benzer şekilde gelişecektir. Eğer çocuk ailesinin yalan söylediğini ve başkalarını kandırdığını gözlemlerse dürüst olmayı öğrenemeyecektir.
- **Yüksek beklentiler;** küçük çocuklar ailelerinin beklentilerinden hoşlanırlar. Bu durum yaptıklarından dolayı kendilerini iyi ve gururlanmış hissettirir. Standartlar açıkça belirlenmiş olmalıdır. Örneğin, arkadaşımıza vurmak yanlışdır gibi. Çocuğun davranışlarına ilişkin uygulanabilir standartlar belirlemeli, bunlara uyması için teşvik etmeli ve davranışı gösterdiğinde sevgi göstermeliyiz.
- **Mantıklı kurallar;** iyi davranışlara ilişkin kuralları çocuğun hareketlerini kontrol eden yetişkinden ayırt etmek kolay değildir. En etkili yöntem kalıplaşmış değerlerdir. Örneğin “boyalarınla resim yaptıktan sonra kalemelerini kutunun içine geri koymalısın” gibi bir yönerge çocuğun sorumluluk ve iç kontrolü öğrenmesine ilişkin bir uygulamadır. Burda çok sıkı bir disiplinden söz edilmemektedir. Özellikle küçük çocuklar eğlenceli ve özgür oldukları bir çevrede bulunmalıdırlar. Fakat çocukların açıkça belirlenmiş ve sınırları kesin olan kuralları bilme gibi bir gereksinimleri vardır. Kurallar hayatın önemli bir parçasıdır ve çocukların bir şekilde bunlarla başa çıkmayı öğrenmeleri gerekmektedir.
- **İyi tavırlar;** davranışlara ilişkin kurallar iyi tavırlar olarak adlandırılmaktadır. Öğretmenlerin vatandaşlıkla ilgili davranışları çocuklar için oldukça önemlidir. Günlük yaşamda iyi tavırlara sahip olmak için kendi tutkularımızı kontrol etmeyi öğrenmeli ve başkalarına karşı kullandığımız kelime ve davranışlara dikkat etmeliyiz. Bu tavırlara ilişkin uygulamalar doğal yollarla ortaya çıkacaktır. Çocukların iyi tavırlara ilişkin deneyimleri oldukça karışıktır ve bunun için aileler yeterli değildir. İyi örneklerden oluşan bir çevre yapılandırma, hatırlama ve harekete geçme söz konusudur. Bu nedenle aileler çocuklarına oyun arkadaşlarıyla ve başkalarıyla uygulamalar yapabilecekleri fırsatlar sağlamalıdırlar. Örneğin alışverişte kasiyerlere, yemek yenilen bir ortamda garsonlara veya taksi şöförlerine uygun tavırlar gösterme.
- **Birlikte değerlere ilişkin uygulamalar;** günlük aktiviteler içinde iyi davranışlara ilişkin uygulamalar olmalıdır. Eğer merhamet kavramını öğretmek istiyorsak hasta olan yakınımıza birlikte yardımcı olmalıyız. Arkadaşlık ve cömertlik kavramlarını öğretmek istiyorsak komşumuza birlikte bir kek hazırlayıp götürebiliriz. Burda yetişkinin dikkat etmesi gereken nokta yapılan işlerin çocuğa açıklanması, işbirliği yapılması yani uygulamanın tüm aşamalarına doğrudan etkin bir şekilde katılmasının sağlanmasıdır.
- **Doğru ve yanlışlar hakkında konuşma;** çocuklar aileleri kendileri ile bir şey konuştuklarında bunun önemli olduğunu bilmelidirler. Çocuklarla değerler hakkında konuşmak onlara öğütler vermek demek değildir. Bunun yerine konuşmalar değerlerin dünyada nasıl

olması gerektiğini ve insanların bunlara neden uymak zorunda olduğunu açıklamalar şeklinde olmalıdır. Bunun anlamı çocuklara değerlerin ne anlama geldiğini açıklamadır. Örn. Okul öncesi dönemde bir çocuğa “Eğer iki tane elmamız varsa bunun birini arkadaşımıza verebiliriz, arkadaşımızda iki tane elma varsa o da birini bize verebilir bu paylaşmaktır” diyebiliriz. Burda çocukların iyi ve kötü örneklerle dikkatini çekmek vardır.

- **Değerler hakkında kitaplar okuma;** sizin çocuklarınıza okuduğunuz hikaye ve şiirler oldukça önemlidir. Bunlar çocukların iyi değerler geliştirmelerine yardımcı olur. Hikayeler içindeki resimler çocuklara iyi ve kötü hakkında bilgiler verir. Küçük çocuklara hikayeler içindeki kahramanları ideal olarak görürler. Bu da onların iyi olanı sevmeye ve ona benzemeyi istemelerine neden olur.

Değerler eğitiminde eğitimcilerin üç temel rolü vardır; model, ahlaki danışman ve rehber olmak. Eğitimciler kendi tutum ve davranışlarında değerleri yaşamalılar, çocuklar öğretmenlerinin dürüst, sorumlu, paylaşılan ve işbirliği yapan vb. özelliklerini gözlemleyebilmelidir. Hem ahlaki danışman hem de rehber olan öğretmenler, gerekli olan her durumda çocuklara fikir vermeli, yol göstermeli, çözüme yönelik önerilerde bulunmalı, çocuğun kendi düşünme becerilerini etkin kullanmasını sağlayarak, yaparak- yaşayarak öğrenmeyi gerçekleştirmelidir.

Özellikle erken çocukluk döneminde bir eğitim yöntemi olarak oyunun etkin bir şekilde kullanılması aslında pek çok değer bu sırada doğal olarak kazanılmasını sağlar, çocuk oyun esnasında paylaşır, yardımlaşır, işbirliği yapar, sabreder, hoşgörmeyi öğrenmeye başlar. 2012 yılında geliştirilen yeni okul öncesi eğitim programında da oyunun önemine ve çocukların oyun oynama haklarına özellikle vurgu yapılmıştır. Eğitim programının önemli bir kısmında çocuğun oyun oynama ihtiyacının karşılanması gerektiği belirtilmiştir.

Sonuç olarak çocuklar ancak içinde yaşadıkları çevre içinde evrensel değerlerin var olduğunu gördüklerinde bu değerleri içselleştirecekler ve kendi hayatlarında bunlara yer vereceklerdir. Tüm modellerin (ailelerin, eğitimcilerin, akranların, kendinden büyük ve küçük çocukların, komşuların, akrabaların vb.) ve tüm çevresel diğer faktörlerin (yazılı- görsel medya olarak adlandırdığımız; kitaplar, televizyon, internet elektronik oyunlar, e kitaplar vb.) olumlu evrensel değerlere vurgu yapması gerekir. Elbetteki çocuğun gelişmesine ve hayatına etki eden tüm faktörleri düzenleyemeyiz, fakat çocuklarda evrensel değerlere ilişkin sağlam temeller oluşturabilir, kendi hayatlarında akıl ve kalplerinin uyum ve denge içinde çalışması gerektiğini öğretebiliriz.

Kaynaklar

Kitaplar

Balat, G.U ve diğer. (2012) Okul öncesi dönemde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri, Pegem A Yayıncılık Ankara.

Balat, G. U. & Dağal, A. B. (2006). *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi*. Kök Ankara

Balat, G. U. (2011). Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi Uygulamaları. *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi*. Arıkan, A. (Ed) Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları (sf 167-189). Eskişehir

Makaleler

- Balat, G. U., Özdemir, B. B. & Özdemir, A. A. (2011). The Evaluation of Parents' Views Related to Helping Pre-school Children Gain Some Universal Values. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. Sayı -. Cilt 15 sf 908-912
- Balat, G. U. & Beceren, B. Ö. (2010). Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*. Sayı 18. Cilt 6 sf 59-63
 - Tarkoçin, S., Berktaş, D. & Balat, G. U. (2012). *Okul Öncesi Öğretmenlerin Sınıf İçi Etkinliklerinde Kullandıkları Değerlerin İncelenmesi (Tam Metin Bildiri)* 21. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. İstanbul, Türkiye
 - Balat, G. U., Özdemir, B. B., Çebi, Ş., Arabacı, F. & Aydın, İ. Y. (2012). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Paylaşma ve İşbirliği Davranışları Üzerine Drama Eğitiminin Etkisi (Tam Metin Bildiri)* Türkiye 14. Drama Liderleri Buluşması ve Ulusal Drama Semineri. Ankara, Türkiye
 - Balat, G. U., Özdemir, B. B., Kurtulan, B., Özteke, K. F. & Budak, H. (2012). *Değerler Eğitimi Etkinliklerinin 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Gelişimleri Üzerine Etkisi (Tam Metin Bildiri)* 21. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. İstanbul, Türkiye
 - Balat, G. U., Beceren, B. Ö. & Özdemir, A. A. (2011). *The Evaluation of Parents' Views Related to Helping Preschool Children Gain Some Universal Values (Tam Metin Bildiri)* 3. World Conference on Educational Sciences.. İstanbul, Türkiye
 - Balat, G. U. & Özdemir, B. B. (2011). *Anasınıfındaki Çocukların Paylaşma ve İşbirliği Hakkındaki Görüşlerin İncelenmesi (Tam Metin Bildiri)* Değerler Eğitimi Sempozyumu: Sosyal ve Kurumsal Yönleriyle Değerler Eğitimi. Eskişehir, Türkiye
 - Balat, G. U. (2006). Okullarda Neden Değerler Eğitimi Çalışmaları. *İlköğretmen*. Sayı 2. Cilt - sf 14-16
 - Balat, G. U. (2004). Çocuklar ve Değerler Eğitimi. *Çoluk Çocuk*. Sayı 41. Cilt - sf 18-20